

Da det var liv på gården.

Alt var bedre før: Sesong 2, 4:5

Bondegårdene var tradisjonelt et samfunn som yret av liv, og med mange slags dyr i uthusene. Tre generasjoner levde sammen, og barna hadde sin naturlige plass i arbeidsfellesskapet. I dag tømmes bygdene for folk, den gamle kulturen er i ferd med å bli borte, og bonden er blitt ensom.

Denne del handler om livet på landet. Bondegårdene var traditionelt et samfund der var fuld af liv, og med mange slags dyr i udhusene. Tre generationer levede sammen, og børnene havde deres naturlige plads i arbeidsfellesskapet. I dag lever der stadig færre og færre i landsbyerne. Den gamle kultur er ved at forsvinde og bønderne bliver ensomme.

Udskrift af udsendelsens tale:

Årene går jo så svimlende fort.

Men'skene maser
at alt skal bli gjort.

Og snart du ser
at du vil få mer
av alt hva livet byr.

Av alt hva livet byr.

(Kulokk)

(Rauting)

Alt var bedre før.

Men ... kanskje ikke riktig alt.

Bra at det kommer
nye ting å hjelpe seg med, -

- men litt dumt
at alt det gamle blir borte.

Det er en påstand,
et munnhell, at alt var bedre før.

Bare nostalgi,
eller har vi mista noe på veien?

Bondegårdene yra av liv og var
små samfunn der alle var nødvendige.

Det var en gang
da det var liv på gården.

Skatval i Nord-Trøndelag ligger i et
av landets beste jordbruksområder.

Midt i bygda, på gården Drægset, -

- har ekteparet Sandaune
bodd og arbeidet hele livet.

De har gitt livsverket
til neste generasjon -

- og flytta til et hus
et par steinkast unna.

De har vært med på
en revolusjon i landbruket.

Den moderne tida har
for lengst pressa seg fram.

Astrid og Magnar vokste opp med
et stort mangfold av aktiviteter.

Barna var med på alt og fikk
bondekulturen inn med morsmelka.

På gården Drægset
var det melke- og kjøttproduksjon.

Og litt korn og gress.

Og litt kålrot, nepe og potet.

Før hadde de alle sortene,
og da ble det jo mye arbeid:

Høner, sauer,
griser, kalver og hester.

Nesten overalt på bygda
hadde de melkekyr, vet du.

Før i tida var det som regel
mye arbeidsfolk på gårdene.

Og de var kanskje tre generasjoner.

Nå har teknikken tatt over,
med traktor og redskap.

Så bondekallen driver gjerne alene,
og kjerringa er ofte borte på arbeid.

Da blir det
et ensomt yrke etter hvert.

Jeg tror det var mer sosialt, flere
å snakke med, og kanskje artigere.

Enn når man bare går og snakker
med kyrne og grisene! Jeg tror det.

Et par mil unna, i Skjelstadmark,
har mange av gårdene vært i drift -

- siden middelalderen
og brødfødd mange generasjoner.

Gården Børset ligger på den ene
sida av bygda, og her bor Ingrid.

Hun er 17 og går
i klasse med bestevenninna.

Venninna bor på Auset gård
på andre sida av bygda: Kristin.

Kristin og Ingrid har vært
venninner siden barnehagen.

Hei.

-John Deere'n kom til slutt i dag òg?

-Jeg har bare 6 km lenger å kjøre ...

-Valtraen er nå den beste.

-Ikke noe problem i nedoverbakke.

Så langt unna er det ikke bare å gå
eller sykle. Det går ikke buss her.

Men må nesten kjøre opp til noe,
ellers blir man sittende hjemme.

Det er ikke noe annet å gjøre.

Kjører man traktor som jente, får
man noen blikk, spesielt på Stjørdal.

Folk stopper midt i veien og stirrer.

Det er mulig de ser på oss som bønder
på byen, men det er litt artig.

Ingrid og Kristin møtes
av og til i bygdas bakstehus.

Her baker de pizza,
kannelsnurrer og flatbrød.

Hvordan får du dem runde?

Mine blir bare kantete.

Det handler om å være litt proff.

Tradisjoner er jo viktig, men ...

-Det er mye vi ikke bryr oss om å ...

-Eller ikke vet om.

Det er dumt at ting bare forsvinner
fordi ingen driver med det lenger.

Som flatbrødbaking. Dumt
hvis ingen hadde holdt på med det.

-Nå tror jeg ikke det ...

-Neppe så utrydningstrua, nei.

-Men noen håndarbeidsgreier ...

-Og hesjing.

Ikke så mange gjør det lenger.

Bra at det kommer
nye ting å hjelpe seg med, -
- men litt dumt
at alt det gamle blir borte.
Jeg har lært det av bestemor.
"Lært det av bestemor"!
Vi baker tre-fire dager
om gangen, om våren og høsten.
Jeg er med
når jeg har fri fra skolen.
Og så hun lille som smaker.
Ikke alle kan bake flatbrød,
men det har tatt seg opp.
Flere lærer seg det,
og det er noen unge som prøver.
Vi har til og med snakka med noen
som baker til sin egen konfirmasjon.
Jeg baker flatbrød
til min egen konfirmasjon.
Jeg skal vel bake
til lillesøstera sin òg, om noen år.
Jeg bakte til min konfirmasjon,
og til søskenbarnet mitt, i fjor.
Det må være tynt nok, det er viktig.
Og så ikke så ... hullete.
Klarte det veldig bra ...!
-Glem pinnen, Ingrid.
-Da brenner jeg jo fingrene.
Du gjør ikke det.
Jeg tror denne er ferdig.
Mulig.
Det er jo veldig trivelig.
Iallfall de første leivene.
For få tiår siden var arbeidet en
naturlig del av familiefellesskapet.
Arbeidet barna gjorde, var helt
nødvendig for drifta på gården.
Alle barn har godt av
å få være sammen med dyr.

Her lærer barna
kjærighet til dyrene -
- og får innsikt i det arbeidet
som kanskje skal bli deres.
De suger på fingrene.
Jeg var vel 5-6 år da jeg begynte
å få være med litt i fjøset.
Vi skrapa og strødde.
Og ga kalvene melk.
Det var arbeid for unger.
Hjemme hos oss hadde vi høner.
Så vi var og plukka fram egg
fra under verpekassene.
Jeg var alltid redd for
at høna skulle hakke meg.
Men høna var grei; jeg fikk egg!
Ungene var god hjelp i hverdagen.
Men i noen perioder, som slåttonna,
var de ekstra viktig arbeidskraft.
Vi var med og hesja, kjørte høy, -
- plukka høyet av hesjetrådene -
- og raka.
Overalt i landet er man
i full gang med slåttonna.
I Flatdal går Store-Johan
og Lille-Johan etter hverandre.
Ingen maskindrift her ennå.
Kona tar sin strie tørn ved siden av
alt det andre som faller på henne.
Nabogården har hest og slåmaskin.
Men det er tungt å gå og kå høyet.
Ennå har bare et fåtall
tatt traktoren til hjelp.
Fra Tinn Austbygd:
Hesjingen er i full gang.
Fra våren av var det potetsetting.
Og så ble det nå nepetynning, -
- kåltynning,
potethekting og potetplukking.

Ikke alltid så artig,
 men vi måtte være med.

Potetopptaking på Hadeland.

Store og små er med.

Denne husker vi, hvert et grann.

De var snåpe til å plukke.
 Hesten eter poteter også!

Der er opptakeren
 kommet på traktoren.

Der kjente vi igjen absolutt alt.

Belteopptakeren
 fikk vi i 63, husker jeg.

Og så er det mange barn
 utpå jordet som plukker poteter.

Men det er vel vanskelig å få tak i
 så mange barn til å plukke, Ole?

Nei, lett. Vi setter inn en annonse,
 og da ringer skoleungene oss ned.

Høstferien het tidligere
 potetferie og ble innført -

- for at bøndene skulle få hjelp
 av ungene til å plukke poteter.

Vi fikk vondt i ryggen av å gå
 krokete, husker jeg. Ikke bra.

I dag ville vi neppe
 fått ungene til å plukke potet.

De ville protestert.

Vi som var fra gård,
 var litt misunnelige på dem -

- som var andre steder og plukka
 potet og tjente seg noen kroner.

Hjemme skulle vi bare være med.

Men vi var vant til å være med.
 Det var sånn det skulle være.

Da gikk vi på skole
 bare annenhver dag, -

- så vi kunne
 hjelpe til de dagene imellom.

Minutter per uke
 jeg hjelper til på gården? Ikke mye.

Ikke så mange.

Vi hjelper til
 med småting i gårdsdrifta, -
 - men det er ingen stor del av det.

Det varierer jo litt.

Men jeg er ikke veldig mye
 ute i fjøset og hjelper pappa.

Det er mye mer skolearbeid.

De har mindre tid
 til å delta på gården.

Det er ikke så mye arbeid
 til ungene på gården heller nå.

Alt er mye enklere.

Ting er mer lettvint nå.

Ting gjøres mer maskinelt.

Det er lite en unge kan gjøre.
 Det meste skjer med maskiner.

Sånt små unger ikke takler
 og ikke bør gjøre heller.

En avdeling traktorer
 er kommet til Gran på Hadeland -

- for å overbevise gårdbrukerne om
 at man med traktor kan gjøre alt.

En norskhetsprøve traktoren klarer
 med glans, skjønt bakken er bratt.

Hadelendingene syns
 den prøven lover godt.

En forholdsvis enkel, men likevel
 tredobbel operasjon: tre skjær.

Så harver vi litt.
 Først med stålharv.

Og så vanlig harv. Tre redskaper
 har traktoren operert med hittil.

En potetsettemaskin på slep
 gjør arbeid for mange.

En såmaskin.
 Det går fort og nøyaktig.

Som sjette redskap
 kommer kunstgjødselsprederen.

Og så dusjeapparatet
for sprøyting mot ugras.

Det kan også
brukes til frukttresprøyting.

Bøndene fikk demonstrert
hele 16 typer redskaper.

Å nei! Redskap på traktorer
har jeg veldig lite greie på!

-Kanskje ikke din sterkeste side.

-Nei. Jeg bare kjører traktoren, jeg.

Fôrhøster, skitvogn, -

- harv, plog ...

Si noe, du òg!

Jeg er så dårlig på utstyr.

Nei, jeg har virkelig ikke peiling.

Nå har ungene ingen ansvarsfølelse
for det som foregår på gårdene.

De har interessene helt utenom det.

Kalvinga og sånt er de
overhodet ikke interessert i.

De lever i en annen verden.

Gården er bare en boplass
for ungdom nå, slik jeg ser det.

-Ikke alle steder, da.

-Ikke alle steder.

Vil du ikke ha?

Den ble født i natt.

Jeg har vært med på kalving, ja.

Det er lenge siden første gang.

Jeg var ganske liten.

Det var skummelt.

Mora er litt skvetten
når hun nettopp har fått kalv.

Hun likte neppe det.

Men du var kosete.

Det var en som ble født nettopp
som vi måtte dra ut med vinsj.

Den kom baklengs, eller feil vei,
så da måtte vi bruke vinsjen.

Litt dramatisk, men det gikk bra.

Kalvinger går jo galt også. Så vi har
et nærmere forhold til fødsel og død.

Det er mer naturlig for oss.

Ei død mus?

Nei, den lever.

Jeg tror jeg tar den ut.

Oppvekst på en gård byr på
andre opplevelser enn i byen.

Der.

Tror du barna i byen har
mer å gjøre enn dere på landet?

Nei, de har det kjedeligere.

-Er det stor forskjell på menneskene?

-Ja. De er mye mer pysete.

-I byen?

-Ja.

-Hva kommer det av?

-De er så fine på det, mange.

-Nå er vi vel mer lik dem i byen.

-Vi har liksom alt det de har.

-Mange tror sikkert at i bygda ...

-Har man ikke annet liv enn fjøset.

-Nei.

-Men det stemmer ikke.

Gjør klar.

Pappa er med på skyting.

Mamma var med. Onkel er med.

Egentlig hele slekta,
så det er derifra.

Ti sekunder fra nå!

Jeg var med på stevner fra jeg var
veldig lita, og så startet jeg sjøl.

Ild!

Jeg har vært på elgjakt én gang,
og da skjøt jeg en kalv og ei ku.

Det går en del i elgkjøtt.

Litt artig å ha skutt den sjøl.

Som lita hadde jeg ikke
mange naboer på min alder.

Bestevenninnene mine
var Tella og Marie.

Den ene var over 80,
den andre iallfall over 70.

Ikke helt min egen alder.

Men når jeg hadde bursdag, var det
dem jeg venta på: bestevenninnene.

Kanskje ikke helt vanlig i byen.

Bestemor, pappa, tante og bestefar.

Gården var mer enn en heim.

Den var også
et samlingssted for slekta.

Jeg er odelsjenta på gården.

Så egentlig
er det jeg som skal ta over.

Det er jo ikke like strengt som før,
at det er den eldste som må ta over.

Det er litt mer hvem som har lyst.

Men du føler jo
litt press på deg til å ta over.

Det er på en måte ditt ansvar.

Gården har vært
i familien veldig lenge.

Det har vært drift siden 1400-tallet.

Så du får veldig dårlig samvittighet
hvis hele greia skal slutte med deg.

Det er litt sånn ...

Du får litt dårlig samvittighet da.

Samtidig passer jeg nok
egentlig ikke til å ta over en gård!

Når du er ferdig på skolen,
har du tenkt å bli i bygda?

Bli gårdbruker.

-Sikker? Hvorfor det?

-Kan ikke tenke meg noe annet.

Han kunne ikke tenke seg noe annet.

En som så lyst på framtida.

Ja, men det var nå sånn
at guttene på gårdene skulle ta over.

Det var en selvfølge.

Etter krigen og i lang tid framover
var det stor optimisme i landbruket.

Bøndene investerte.

Mange så på odelsrett -

- som både et privilegium
og nøkkelen til ei trygg framtid.

Jeg var yngst i søskenflokk.

Vi var fire;
jeg hadde tre eldre søstre.

Men på den tida
hadde bare gutter odelsrett.

Da var det nærmest opplest og vedtatt
at odelsgutten skulle overta heimen.

Det bare var sånn.

Så jeg følte ikke noe press.

Jeg tror nesten
jeg ville gjort det samme nå.

Men vi som gikk
og venta på å få ta over, -

- tjente ikke så godt
som folk i annet arbeid.

Vi hadde ikke råd
til å kjøpe oss bil før i 73.

Og da fikk vi
bil og telefon på samme dag.

-Du husker vel datoen òg, du?

-Var det ikke 11. mars i 73?

Da hadde vi allerede tre unger.

Den yngste på ett hev vi i hattehylla
når vi kjørte en tur. Ingen sikring.

Det var stor stas
å få både bil og telefon.

Før i tida var det
flere butikker på Skatval.

Men da bilen kom, og folk fikk
kjøre ned på Stjørdal og handle, -

- gikk handelen ned på Skatval,
og alle butikkene er nedlagt.

Utover på 60-tallet ble bilen vanlig
også på bygda, og brøt isolasjonen.

Nå kunne folk reise dit de ville
for å handle. Det fikk konsekvenser.

Hardest rammet blir forbrukerne
i avfolkningstruede strøk.

Tapet av butikken
fører til ytterligere fraflytting -

- og kan bety slutten
for et bygdesamfunn.

Vi har antakelig mista
litt av den sosiale omgangen -

- i grendene og nærmiljøet -

- ved at småbutikkene er blitt borte,
og det ikke er så mange treffpunkt.

Butikkene og ikke minst melkerampene.

Karene møttes der om morgenen, -

- løste verdensproblemer
og forskjellig lokalt -

- og snakka gærent om noen.

Det kunne være det det gikk på òg.

Livet på gården
har fortsatt sine lyse sider.

Men stadig flere forlater næringen,
og bygdene tømmes for folk og fe.

Det er dumt for et lokalsamfunn
hvis alle bare legger ned og flytter.

Det artige med Norge er jo -

- at det er så mange små bygder
og befolkning over hele landet.

-Litt dumt om alle flytter til byene.

-Og alle husa blir stående tomme.

Litt småtrist.

Vi blir ikke rike på penger,
vi som holder på med gård.

Sånn har det alltid vært,
og sånn tror jeg vil det fortsette.

Så det må være idealisme
og en god porsjon arbeidslyst.

Da vi tok over, i 1970, var det
49 melkeprodusenter på Skatval.

Nå er det bare ni.

Så det er nedlagt
40 melkebruk på 40 år.

På én måte var det sikkert
veldig bra å vokse opp da.

Men jeg tror det er bedre nå.

-Vi slipper å hjelpe til så mye.
-De måtte hjelpe til mye mer.

Det er mye mer lettvent, kanskje.
Vi har mange flere hjelpemiddel.

-Det er ikke like mye ...
-Alt er ikke så tungvint.

Noe var bedre før, noe er bedre nå.

Jeg tror ikke jeg ville gått
tilbake til den tida som var før.

Jeg tror kanskje
vi har det like bra nå.

Copyright (C) NRK